

Vergaderjaar 2023–2024

31 753

Rechtsbijstand

Nr. 288

BRIEF VAN DE MINISTER VOOR RECHTSBESCHERMING

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 21 juni 2024

Inleiding

Iedereen in Nederland moet een (juridisch) probleem of geschil eenvoudig, duurzaam en passend kunnen oplossen. Een goede toegang tot het recht is daarom noodzakelijk. Toegang tot het recht, waaronder toegang tot de rechter, is een belangrijke voorwaarde voor een goed functionerende rechtsstaat. Het waarborgen en versterken van de toegang tot het recht versterkt niet alleen het rechtssysteem, maar draagt ook bij aan het vertrouwen van de burger in de overheid.

Over de aanpak van de versterking van de toegang tot het recht en de diverse maatregelen die ik in dit kader heb getroffen, heb ik uw Kamer bij separate brieven geïnformeerd.¹ Als onderdeel van deze aanpak zorgde ik onder meer voor aanvullende financiering voor de Stichting Geschillencommissies voor Consumentenzaken (vanaf 2023) en voor herstelrecht (vanaf 2024). Daarnaast zet ik in op een betere informatievoorziening, het structureel maken van de startbijdrage voor mediation bij een verwijzing vanuit de rechtspraak en het voortzetten van de vernieuwing van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand.

Ook de maatregelen ter vernieuwing van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand dragen bij aan de versterking van de toegang tot het recht.

Het daadwerkelijk hulp willen bieden aan mensen, in het bijzonder aan hen die kwetsbaar zijn, is voor mij steeds een belangrijke drijfveer geweest. Rechtzoekenden ondervonden serieuze problemen bij hun zoektocht naar adequate hulp en bijstand, terwijl de dienstverleners die hen wilden bijstaan tegen hun eigen grenzen aanliepen. Het is van belang om bij de vernieuwing van het stelsel goed te luisteren: luisteren naar de noden van de mensen met (juridische) problemen en naar de zorgen van de professionals uit het rechtsbijstandsveld. Deze geluiden in combinatie

¹ Kamerstukken II 2022/23, 29 279, nr. 800 en Kamerstukken II 2023/2024, 29 279, nr. 830.

met de – soms harde – cijfers die op tafel liggen moeten telkens de basis vormen voor verdere besluitvorming. Dat vraagt om scherpe keuzes over welke maatregelen de eindstreep van de stelselvernieuwing halen. Een belangrijk tussenresultaat is dat de vergoeding voor sociaal advocaten, mediators en bijzondere curatoren werkzaam in het stelsel zijn verbeterd en mensen bellen tegenwoordig gratis met het Juridisch Loket.

In bijlage 1 bij deze brief treft u de voortgang van het afgelopen halfjaar aan. Daarin is telkens nadrukkelijk de link gelegd tussen de (sub)doelen van de stelselvernieuwing en de maatregelen die hieraan bijdragen.

In deze brief licht ik enkele mijlpalen van het afgelopen halfjaar toe en geef ik u de stand van zaken ten aanzien van de uitvoering van een tweetal moties. Daarnaast informeer ik u over recente ontwikkelingen uit het rechtsbijstandsveld bij het Juridisch Loket, de Raad voor Rechtsbijstand en het Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand en werp ik een blik vooruit naar de maatregelen die in het komend half jaar verder gebracht zullen worden.

Belangrijkste mijlpalen in het afgelopen half jaar

Verlenging jonge-aanwasregeling (versterking sociale advocatuur)

In april 2023 heb ik uw Kamer een plan van aanpak gestuurd met verschillende oplossingsrichtingen om de sociale advocatuur duurzaam te versterken. Dit plan bestaat uit het stimuleren van nieuwe aanwas en tegelijkertijd het behouden en versterken van de sociale advocatuur. Om de instroom van advocaat-stagiaires in het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand te stimuleren, is in 2021 de subsidieregeling beroepsopleiding sociaal advocaten in het leven geroepen.

Het opleiden van een advocaat-stagiair is voor veel sociaal advocaten financieel moeilijk op te brengen. Door middel van de subsidieregeling kunnen sociaal advocaten per subsidieregeling circa 175 advocaat-stagiaires in dienst nemen voor wie de beroepsopleiding met deze subsidie kan worden bekostigd. Hierdoor wordt het voor sociaal advocaten aantrekkelijker om advocaat-stagiaires aan te nemen, waarmee de regeling bijdraagt aan de versterking van de sociale advocatuur.

In totaal is tot nu toe voor circa 525 advocaat-stagiaires gebruik gemaakt van de subsidieregelingen. Ik heb besloten de subsidieregeling opnieuw te verlengen, waardoor de kosten van de beroepsopleiding wederom voor circa 175 advocaat-stagiairs worden gedekt. Deze regeling werkt terug tot en met 1 mei 2024.

Dit jaar worden de initiële effecten van de subsidieregeling door het Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand geëvalueerd. Een analyse van recente cijfers van het Kenniscentrum over afname van het aantal sociaal advocaten zal hiervan deel uitmaken.² De uitkomsten van deze evaluatie, die eind 2024 worden verwacht, worden meegenomen in de besluitvorming ten aanzien van de voortzetting van deze subsidieregeling.

Landelijke regeling rechtsbijstand bij wijkrechtspraak

Bij wijkrechtspraak is bij de behandeling van de zaak extra tijd en aandacht voor het vinden van oplossingen voor de verschillende problemen die spelen in iemands leven. Het kan gaan om strafbare feiten,

² <https://www.raadvoorrechtsbijstand.org/cijfers-trends/aanbod-advocaten-dienstverleners/>

maar ook om schulden, schoolverzuim, verslaving of andere problemen. Advocaten verrichten in deze zaken extra werkzaamheden. In eerdere voortgangsrapportages kondigde ik aan dat er een landelijke regeling voor rechtsbijstand bij wijkrechtspraak zou komen, waarin een toeslag voor de extra werkzaamheden wordt geregeld. Het verheugt me u te kunnen berichten dat deze regeling in de afgelopen periode in nauw overleg met de Raad voor Rechtsbijstand, de Raad voor de rechtspraak, de Nederlandse orde van advocaten (NOvA) en het programma Preventie met Gezag van het Ministerie van Justitie en Veiligheid is uitgewerkt. De landelijke regeling is inmiddels met terugwerkende kracht per 1 januari 2024 in werking getreden.

Beleidsreactie WODC-rapport alternatieve bedrijfsstructuren

Bij brief van 24 oktober 2023 heb ik uw Kamer het WODC-onderzoeksrapport getiteld «Alternatieve bedrijfsstructuren voor advocaten – Over de advocatuur als maatschappelijke onderneming» (hierna: «het onderzoeksrapport») toegezonden, onder de toezegging dat ik vóór het zomerreces 2024 met een inhoudelijke reactie op het rapport zou komen.³ Hieronder treft u deze aan.

Voor het rapport hebben de onderzoekers aan de hand van een rechtsvergelijking met België, Frankrijk, Duitsland en Engeland in kaart gebracht waar voor Nederland kansen en knelpunten liggen op het gebied van alternatieve bedrijfsstructuren voor advocaten. De rechtsvergelijking geeft een inzicht in de werking van alternatieve bedrijfsstructuren in het buitenland. Het rapport sluit af met een vijftal aanbevelingen over mogelijkheden voor regulering van alternatieve bedrijfsstructuren voor advocaten in Nederland.

Deze aanbevelingen zijn in een expertsessie besproken met de NOvA, het Verbond van Verzekeraars, BrandMR en een vertegenwoordiging vanuit de wetenschap, waarbij tevens is gekeken naar de toepasbaarheid in de praktijk. Geconstateerd werd dat het rapport nog geen volledig zicht geeft op hoe het een en ander op het gebied van alternatieve bedrijfsstructuren momenteel in Nederland is geregeld en hoe de verschillende aanwezige vormen daarvan werken. Dat inzicht is nodig om te kunnen bepalen of, en zo ja, welke verruiming van de mogelijkheden voor alternatieve bedrijfsstructuren in Nederland wenselijk, passend en effectief zouden zijn. Om die reden heb ik besloten een aanvraag tot vervolgonderzoek bij het WODC in te dienen. De precieze onderzoeksvraag stem ik af met de betrokken partijen uit het veld. In de volgende voortgangsrapportage rechtsbijstand informeer ik uw Kamer over de stand van zaken van het vervolgonderzoek.

Motie Temmink-Van Nispen inzake voorschotregeling sociaal advocaten

In de motie van de leden Temmink en Van Nispen is de regering verzocht om de voorschotregeling zoals die voorheen van kracht was, opnieuw in te voeren.⁴ Sociaal advocaten konden met een beroep op deze regeling per kwartaal een voorschot op de vergoedingen ontvangen. In de tiende voortgangsrapportage heb ik aangegeven dat ik, samen met de Raad voor Rechtsbijstand en de NOvA, onderzoek of en hoe de voorschotregeling een nieuwe impuls kan krijgen.

In de afgelopen periode heeft de NOvA met een enquête de precieze behoeften van sociaal advocaten geïnventariseerd. De komende tijd zullen

³ Kamerstukken II 2023/24, 29 279, nr. 820.

⁴ Kamerstukken II 2023/24, 31 753, nr. 279.

in samenwerking met de Raad en de NOvA de resultaten worden geëvalueerd en zal bekeken worden hoe we kunnen voorzien in deze behoeften. In de volgende voortgangsrapportage wordt u over de voortgang geïnformeerd.

Motie Sneller inzake kwetsbare gebieden/Huizen van het Recht

In de motie Sneller is de regering verzocht in kaart te brengen welke initiatieven lopen in de zestien kwetsbare gebieden – inmiddels zijn het 20 focusgebieden – van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV) en de verdere doorontwikkeling daarvan te bezien op versterking en samenhang conform de doelen van de Huizen van het Recht.⁵

Uit een uitvraag onder de betreffende gemeenten blijkt dat in de focusgebieden van het NPLV reeds veel voorzieningen aanwezig zijn zoals het Juridisch Loket, sociaal raadsliedenwerk, rechtswinkels en initiatieven vanuit het sociaal domein zoals buurtteams, formulierenhulp, brede inlooppreekuren, schuldhulpdienstverlening, Informatiepunten Digitale Overheid, taalpunten en dergelijke, om inwoners zo goed en zo vroeg mogelijk te bereiken en te ondersteunen. Die vroegtijdigheid blijft een uitdaging. Mensen blijken zich toch nog vaak pas te melden als problemen zich opstapelen of verergeren. Ook blijkt uit de uitvraag dat de onderlinge samenwerking en de onderlinge doorverwijzing beter kan. Daar wordt door de betrokken voorzieningen veel op ingezet, maar dat blijft continue aandacht vragen.

Verschillende eerstelijnsorganisaties geven aan niet zozeer behoefte te hebben aan nieuwe initiatieven, soms wel aan versterking van de huidige inzet (van bijvoorbeeld sociaal raadslieden). Op een aantal plekken wordt nog wel onderzocht of wijkrechtspraak een plek zou kunnen krijgen in het focusgebied.

Er zijn daarmee verschillende aanknopingspunten voor verbetering, vooral als het gaat om het vergroten van de bekendheid en het verbeteren van de samenwerking.

In het kader van de versterking van de toegang tot het recht gaat het Programma Stelselvernieuwing Rechtsbijstand samen met NPLV onderzoeken welke stappen we zouden kunnen zetten die leiden tot een verbetering op bovengenoemde punten.

Puntentoekenning advocaten in complexe klokkenluiderszaken (toezegging)

Vanaf 1 februari 2024 kunnen klokkenluiders die door het Huis voor Klokkenluiders zijn doorverwezen naar de Raad voor Rechtsbijstand kosteloze juridische ondersteuning krijgen van een advocaat of mediator. Dit is geregeld in de Subsidieregeling rechtsbijstand en mediation Wet bescherming klokkenluiders. In het commissiedebat van 14 september 2023 heb ik toegezegd u nader te informeren over de puntentoekenning voor advocaten en de mogelijkheden voor het leveren van maatwerk bij complexe klokkenluiderszaken. Met de volgende toelichting doe ik die toezegging gestand.

Onder de Subsidieregeling rechtsbijstand en mediation Wet bescherming klokkenluiders ontvangt een advocaat voortaan een totale vergoeding van 22 punten voor rechtsbijstand. Deze puntentoekenning is gebaseerd op de hoogste relevante reguliere toevoeging op het gebied van arbeidsrecht

⁵ Kamerstukken II 2021/22, 35 974, nr. 5.

(arbeidsrecht – overige geschillen, 20 punten), en een extra vergoeding vanwege de complexiteit in klokkenluiderszaken (2 punten).

Aangezien er voldoende gekwalificeerde advocaten beschikbaar zijn om alle (potentiële) klokkenluiders bij te staan, kan de indruk bestaan dat de eerdere puntentoekenning geen nadelige invloed heeft gehad op de beschikbaarheid van kwalitatieve rechtsbijstandsverleners. De praktijk zal uitwijzen wat de omvang van de klokkenluiderszaken is en of het aantal punten dat onder de regeling wordt toegekend toereikend is. Daarom wordt de regeling gemonitord door het Kenniscentrum Stelsel Gesubsidiëerde Rechtsbijstand. Als de monitoring aantoont dat de toegekende vergoeding substantieel afwijkt van de daadwerkelijke tijdsbesteding van advocaten en mediators, zal er in overleg met het Ministerie van BZK en de Raad worden bepaald welke passende maatregelen dan nodig zijn.

Ontwikkelingen in het rechtsbijstandsveld

Ontwikkelingen bij het Juridisch Loket

Het Juridisch Loket voorziet mensen met juridische (hulp)vragen van betrouwbare en onafhankelijke informatie, adviezen en ondersteuning. Rechtzoekenden weten het gratis telefoonnummer en de inloopspreekuren van het Juridisch Loket in toenemende mate te vinden. Zo is er sprake van een forse toename van het aantal mensen dat gebruik maakt van het gratis telefoonnummer, maar ook van een toename van 25% van het aantal mensen dat zonder afspraak langskomt op één van de 30 vestigingen en 24 servicepunten van het Juridisch Loket.⁶

Op dit moment wordt hard gewerkt aan een eerstelijnsvoorziening in Caribisch Nederland. Het is van belang dat de inwoners van Bonaire, Saba en Sint Eustatius op korte termijn toegang tot rechtshulp krijgen. Op de beoogde locaties kunnen mensen op termijn niet alleen terecht voor vragen en problemen op juridisch gebied, maar ook wanneer zij discriminatie ervaren.

Ook in Europees Nederland blijft het Juridisch Loket zich ontwikkelen. Zo kreeg de organisatie een regionale structuur en ruimere openingstijden. Er wordt een nieuwe huisvestingsstrategie ontwikkeld waarbij gekeken wordt waar het Juridisch Loket (tegen vergelijkbare kosten) gevestigd moet zijn zodat voor de meeste mensen de reisafstand acceptabel is. Bij de ontwikkeling van de huisvestingsstrategie wordt per regio bezien of voor iedereen toegang tot juridische hulp voldoende nabij is. Verder wordt een nieuw dienstverleningsconcept uitgewerkt, waardoor meer ondersteuning gegeven kan worden aan rechtzoekenden met een beperkt doenvermogen, bijvoorbeeld door rechtzoekenden te helpen met het schrijven van een brief of door te bemiddelen met instanties. Daarnaast investeert het Juridisch Loket in de ontwikkeling en versterking van diverse samenwerkingsverbanden, zoals met het UWV, de Belastingdienst, gemeenten, sociaal raadslieden en rechtbanken.

Om arbeidsmigranten uit EU-landen beter te kunnen bedienen, verkent het Juridisch Loket vanuit de praktijk hoe de dienstverlening meer op maat gemaakt kan worden voor deze doelgroep. Op een aantal locaties zijn juristen aangenomen bijvoorbeeld met een Oost-Europese achtergrond en er wordt samen met lokale partijen ingezet op informatie over rechten en plichten van arbeidsmigranten (in diverse talen) en het

⁶ In de periode januari-april 2024 kwamen 21.342 mensen zonder afspraak langs op een vestiging van het Juridisch Loket. Dat is 25% meer dan in dezelfde periode in 2023.

oplossen van problemen. De dienstverlening op maat wordt sinds medio mei op een aantal plekken aangeboden.

Rechtzoekenden kunnen op de website van het Juridisch Loket terecht voor informatie, tips en voorbeeldbrieven. Daar wordt goed gebruik van gemaakt: in de eerste vier maanden van 2024 zijn bijna 200.000 voorbeeldbrieven geopend. Ook is de chatbot JuLo op de website van het Juridisch Loket recent uitgebreid met het onderwerp huurverhoging.

Vanuit het adagium «voorkomen is beter dan genezen» werkt het Juridisch Loket toe naar het systematisch ophalen en duiden van signalen uit hun uitvoeringspraktijk. Door gebruik te maken van (geanonimiseerde) data wordt in kaart gebracht welke (toepassing van) wet- en regelgeving in de praktijk problemen veroorzaakt. Het Juridisch Loket gaat deze signalen vervolgens neerleggen bij de betreffende uitvoeringsorganisaties, bedrijven, verantwoordelijke ministeries of toezichthouders.

Ontwikkelingen bij de Raad voor Rechtsbijstand

De Raad voor Rechtsbijstand voert het mensgericht werken steeds verder door in zijn beoordeling van de aanvragen voor gesubsidieerde rechtsbijstand.

Regels en kaders zijn nodig, maar als ze in de praktijk niet uitpakken zoals ze bedoeld zijn, vraagt dit om een mensgerichte aanpak om te voorkomen dat rechtzoekenden in schrijnende situaties verstoken blijven van goede rechtsbijstand, terwijl deze wel nodig is. De Raad maakt waar mogelijk gebruik van zijn discretionaire bevoegdheid en zoekt maximaal zijn beoordelingsruimte op door veel meer te kijken naar de persoonlijke situatie en de individuele hulpvraag van de rechtzoekende. De Raad is ook bezig zijn Kenniswijzer te herzien om deze meer ondersteunend aan het mensgericht werken te laten zijn. Recent is in de Kenniswijzer bij de werkinstructies een banner geplaatst waar mogelijk gebruik gemaakt kan worden van een discretionaire bevoegdheid, om dit extra onder de aandacht van de advocaat of mediator te brengen. Daarnaast besteedde de Raad hier aandacht aan in de nieuwsbrief, zodat rechtsbijstandsverleners weten dat het beleid gewijzigd is.

Het huidige applicatielandschap waarmee de Raad uitvoering geeft aan de Wrb is sterk verouderd en aan vervanging toe. De Raad past daarom in de komende jaren zijn ICT-systemen aan. Deze wijziging moet de mogelijkheid geven het werk op een meer hedendaagse manier uit te voeren. Het programma «Vervanging applicatielandschap Wrb» voorziet in een nieuw systeem waarmee de continuïteit weer kan worden gegarandeerd. Bij brief van 3 juni jongstleden heb ik uw Kamer geïnformeerd over het BIT-advies van het adviescollege ICT-toetsing hierover.⁷ Het vernieuwde applicatielandschap zal beter bijdragen aan de dienstverleningsstandaarden en voldoet aan wijzigingen in wet- en regelgeving. Het programma is gestart in 2023 en zal naar verwachting in 2026 klaar zijn. Voor de uitvoering hiervan is € 21,4 miljoen beschikbaar gesteld.⁸

De Raad wil de burger meer regie geven op de keuze voor dienstverlening en verkent de mogelijkheden om, naast een advocaten- en mediatorportaal, ook een burgerportaal te ontwikkelen. Hierin kan de rechtzoekende van begin tot eind inzicht houden in zijn gegevens, kosten en vervolgstappen. Nadat de hulpvraag van de rechtzoekende door een goede diagnose in beeld gebracht is, koppelt de Raad, in het geval de

⁷ Kamerstukken II 2023/24, 26 643, nr. 1178.

⁸ Dit bedrag is gedekt binnen het rechtsbijstandsbudget.

rechtzoekende nog geen advocaat of mediator heeft, de rechtzoekende aan de best passende en beschikbare advocaat of mediator (matching).

In de bijzondere regelingen die de Raad uitvoert, waaronder een regeling voor kosteloze rechtsbijstand voor gedupeerde ouders van de kinderopvangtoeslagaffaire, de Regeling Mijnbouwschade en de regeling voor Klokkenluiders loopt de Raad al vooruit op deze manier van werken. De Raad koppelt de rechtzoekende die van deze regeling gebruik maakt aan de best passende advocaat of mediator van keuze. Ook heeft de Raad in deze regelingen een feedbackloop ingericht die er straks voor alle aanvragen komt.

Vooruitblik tweede helft 2024

Rapport commissie Van der Meer II

Rechtsbijstandsverleners werkzaam in het stelsel verdienen een adequate vergoeding voor het belangrijke werk dat zij doen. In de afgelopen periode heb ik de nodige initiatieven genomen om de vergoedingen te verbeteren. Zo zijn per 1 januari 2022 de vergoedingen verbeterd conform scenario 1 van het rapport van de commissie-Van der Meer (2017). Daarnaast zijn per 1 juli 2023 de vergoedingen voor vervolgvragen in het strafrecht en voor reiskosten verruimd. Ook is er eind 2023 een eenmalige compensatie van € 26 miljoen in totaal uitgekeerd aan rechtsbijstandverleners in het stelsel. Daarnaast heb ik begin dit jaar een nieuwe herijkingscommissie ingesteld.⁹ Deze commissie zal een advies uitbrengen over de vraag of de vergoedingen in het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand nog aansluiten bij de gemiddelde tijdsbesteding van rechtsbijstandverleners. Het onderzoek van de commissie is op dit moment in volle gang. Het eindrapport van de commissie wordt eind dit jaar verwacht.

Opvolging pilots rechtsbijstand

De stelselvernieuwing bevindt zich in de fase van implementatie en borging. Een overkoepelende, wetenschappelijke analyse van het WODC naar werkzame elementen uit de diverse afgeronde pilots bevindt zich in de afrondende fase. Het eindrapport wordt in de zomer van 2024 verwacht.

Parallel hieraan wordt gewerkt aan een implementatieplan waarmee de opbrengsten uit de pilotfase kunnen worden geïmplementeerd en geborgd binnen het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. De rode draden en belangrijkste werkzame elementen uit de diverse pilotevaluaties vormen hiervoor de basis.

Ook in deze fase van de stelselvernieuwing is er sprake van nauwe samenwerking met en betrokkenheid van de bij het stelsel betrokken partijen.

Daarnaast heb ik uw Kamer in de tiende voortgangsrapportage geïnformeerd over mijn voornemen om het samenspel tussen organisaties en domeinen in een specifieke regio in de praktijk nader uit te werken. Inmiddels zijn hiertoe gesprekken gestart in de regio Noord/Midden-Limburg. In deze regio zal toegewerkt worden naar een gecoördineerd dienstverleningsaanbod, waarbij Juridisch Loket, Divosa, de gemeenten, sociaal raadslieden en andere maatschappelijke organisaties samenwerken om mensen met juridische hulpvragen beter te bereiken en te

⁹ Stcrt. 2024, 4375.

helpen. In de volgende voortgangsrapportage informeer ik u nader over de ontwikkelingen en inzichten die hieruit voortvloeien.

Onderzoek middeninkomens

In de tiende voortgangsrapportage heb ik toegezegd nader onderzoek te verrichten naar de groep rechtzoekenden die niet onder de Wrb valt, maar die mogelijk ook niet de financiële middelen heeft om alle kosten van rechtsbijstand van een advocaat of andere juridische professional te betalen wanneer zij geconfronteerd wordt met een juridisch probleem.

Om zicht te krijgen op de aard en omvang van dit probleem, heeft het Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand een onderzoek uitgezet bij het Centraal Bureau voor de Statistiek. Het CBS heeft recentelijk cijfers opgeleverd die een dieper inzicht bieden in de financiële positie van deze groep rechtzoekenden gedurende een periode van vijf jaar (2017–2021). Op basis van deze cijfers heeft het Kenniscentrum een rapport opgesteld om de kwetsbaarheid van rechtzoekenden met een lager middeninkomen in beeld te brengen.¹⁰ De tweede fase van het onderzoek, die in de zomer van 2024 start, zal zich richten op een nadere analyse van de kenmerken van deze groep rechtzoekenden. De derde en laatste fase van het onderzoek richt zich op de routes die deze mensen volgen als ze een juridisch probleem hebben en de betaalbaarheid van rechtsbijstand voor deze groep. Het doel is om een grondig inzicht te verkrijgen in de obstakels die deze kwetsbare groep met een lager middeninkomen ervaart in de toegang tot het recht en vast te stellen welke maatregelen nodig zijn om hen beter te ondersteunen. In de volgende voortgangsrapportage zal ik uw Kamer informeren over de voortgang van de volgende fases van dit onderzoek.

Slotwoord

Als Minister voor Rechtsbescherming heb ik diverse maatregelen genomen om de toegang tot het recht voor alle burgers in Nederland te versterken. Toegang tot het recht gaat hierbij niet alleen over de gang naar de rechter, maar ook over de plek waar je begrijpelijke informatie over (wettelijke) regels kunt vinden. Of waar je voor toegankelijk advies en ondersteuning terechtkunt bij het oplossen van een juridisch probleem. De vernieuwing van het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand maakt hier een belangrijk onderdeel van uit.

En tegelijkertijd geldt dat een stelsel voor gesubsidieerde rechtsbijstand natuurlijk nooit echt af is. Ook na de afronding van het Programma is het van belang dat we blijven inspelen op maatschappelijke ontwikkelingen en zorgen dat de toegang tot het recht voor alle burgers in Nederland, in het bijzonder voor hen die het meest kwetsbaar zijn, gewaarborgd blijft. En dat wij daarmee blijvend investeren in een goed functionerend stelsel voor gesubsidieerde rechtsbijstand, dat voorziet in een laagdrempelige en effectieve toegang tot het recht, met een brede informatievoorziening voor iedereen. Met recht voor iedereen.

De Minister voor Rechtsbescherming,
F.M. Weerwind

¹⁰ <https://www.raadvoorrechtsbijstand.org/kenniscentrum/projecten/lagere-middeninkomens/>